

„Kobiety wykluczone”: przypisy

Niniejszy plik zawiera przypisy do siódmego rozdziału książki Gary’ego Willsa „Papal Sin: Structures of Decit” (Doubleday, 2000) w polskim tłumaczeniu. [Przekład rozdziału](#) został sporządzony przez Macieja Sobiecha i opublikowany w Magazynie Kontakt.

¹ W języku polskim funkcjonuje okropnie brzmiące tłumaczenie „Przywódcza Konferencja Kobiet Religijnych”. To zrzeszająca zakonnice organizacja założona w roku 1956 w USA, której celem jest działanie na rzecz włączenia kobiet w procesy decyzyjne zachodzące w ramach Kościoła. [Przypis tłumacza. Wszystkie przypisy pochodzą od autora, chyba że zaznaczono inaczej].

² Jonathan Kwitny, *Man of the Century: The Life and Times of Pope John Paul II* (Henry Holt and Company, 1997), s. 340.

³ W sprawie casusu Junii patrz przypis 43.

⁴ Wszystkie cytaty z *Inter insigniores* pochodzą z oficjalnego polskiego tłumaczenia dokumentu, dostępnego na przykład [tutaj](#). [Przypis tłumacza].

⁵ Dorothy Irwin, „Omnis Analogia Claudet”, w: Leonard Swidler, Arlene Swidler (red.), *Women Priests: A Catholic Commentary on the Vatican Declaration* (Paulist Press, 1977), ss. 271–277.

⁶ Carroll Stuhmueller, „Bridegroom: A Biblical Symbol of Union, Not Separation”, tamże, ss. 278–283.

⁷ Alfredo Ottaviani (1890–1979) – włoski duchowny, ostatni sekretarz Najwyższej Świętej Kongregacji Świętego Oficjum (1959–1966). Konserwatysta.

⁸ Peter Hebblethwaite, *Paul VI: The First Modern Pope* (Paulist Press, 1993), s. 667.

⁹ Znów: cytaty za [oficjalną polską wersją dokumentu](#). [Przypis tłumacza].

¹⁰ Peter Hebblethwaite, *Pope John Paul and the Church* (Sheed and Ward, 1995), ss. 276–278; Kwitny, dz. cyt., ss. 666–667.

¹¹ Ten i następny fragment [Sumy teologicznej](#) w przekładzie Romualda Kosteckiego OP.

¹² Bonawentura, *Komentarz do „Sentencji”*, IV, 25, a. 2, q. 1.

¹³ Jan Duns Szkot, *Komentarz do „Sentencji”*, IV, 25, a. 2, q. 2.

¹⁴ Arystoteles, *De Generatione Animalium*, 766–768. Patrz: Lesley Dean-Jones, *Women’s Bodies in*

Classical Greek Science (Oxford University Press, 1994), ss. 176–199.

¹⁵ Arystoteles, dz. cyt., 775a.

¹⁶ Tenże, *De Historia Animalium*, 68a11–12.

¹⁷ Jan Chryzostom, *De Sacerdotio* 2.2 (PG 48.633).

¹⁸ Emanuela Prinzivalli, „Donna e generazione nei Padri della Chiesa”, w: Umberto Mattioli (red.), *La donna nel pensiero cristiano antico* (Marietti [Genoa], 1992), ss. 79–94.

¹⁹ Klemens Aleksandryjski, *Paedagogus*, 2.33 (PG 8.430). [Wszystkie fragmenty tekstów greckich i łacińskich (a także hebrajskich oraz francuskich) niemające tłumaczenia polskiego przekładam z angielszczyzny, według brzmienia z książki Gary’ego Willsa – tłumacz].

²⁰ Tertulian, *De Cultu Feminarum*, 1.1 (PL 1.1418).

²¹ Arystoteles, *De Historia Animalium*, 572. Por. R.A.B. Mynors, *Virgil, Georgics* (Oxford University Press, 1990), s. 224.

²² Soranus, *Gynecology*, 3.3.

²³ Peter Brown, *The Body and Society: Men, Women and Sexual Renunciation in Early Christianity* (Columbia University Press, 1988), ss. 150, 153.

²⁴ Albertus Wielki, komentarz do *De Animalium* Arystotelesa, 15, a. 11, za: Uta Ranke-Heinemann, *Eunuchs for the Kingdom of Heaven* (Penguin Books, 1990), s. 108.

²⁵ Hieronim i Ambroży na zachodzie, a Bazyli i Grzegorz na wschodzie zgodnie twierdzą, że dziewicemęczennice należy postrzegać jak gdyby jako „mężczyzn *honoris causa*”. Por. Haye van der Meer, S.J., *Women Priests in the Catholic Church? A Theological-Historical Investigation*, przeł. na angielski Arlene i Leonard Swidlerowie (Temple University Press, 1973), ss. 78–80, oraz Susanna Elm, „*Virgins of God*”: *The Making of Asceticism in Late Antiquity* (Oxford University Press, 1994), ss. 91, 101, 120–21, 134.

²⁶ Yves Congar, O.P., *Priest and Layman*, przeł. na angielski P.J. Hepburne-Scott (Darton, Longman & Todd, 1966), ss. 74–75.

²⁷ Edward Schillebeeckx, *The Church With a Human Face* (Crossroad, 1988), ss. 240–244.

²⁸ Hieronim, *List 48*, 15; Orygenes, *Komentarz do Księgi proroka Ezechiela*, rozdział VI.

²⁹ Piotr Damiani, *O godności kapłańskiej*, w: Ranke-Heinemann, dz. cyt., s. 108.

³⁰ Jacob Milgrom, *Leviticus 1–16* (AB, 1991), ss. 948–953.

³¹ Literatura rabiniczna zawiera jeszcze bardziej drastyczne fragmenty na temat kobiet. W talmudycznym „Szabacie” czytamy na przykład, że „kobieta to naczynie pełne nieczystości, usta pełne krwi, a i tak wszyscy za nią ganiają”. Za: Leonard Swidler, *Biblical Affirmations of Woman* (Westminster Press, 1979), s. 156.

³² Van der Meer, dz. cyt., s. 92.

³³ Tamże, s. 95.

³⁴ Por. tekst kodeksu [tutaj](#). [Przypis tłumacza].

³⁵ Święta Kongregacja do Spraw Kultu bożego i Sakramentów, *Inaestimabile donum*, A), 18. [Przypis tłumacza].

³⁶ Raymond E. Brown, SS, *Biblical Reflection on Crises Facing the Church* (Paulist Press, 1975), ss. 53–54.

³⁷ Badacze uważają ten fragment za osobny hymn na podstawie analizy porównawczej z innymi fragmentami Nowego Testamentu. Por. J. Louis Martyn, *Galatians* (AB, 1997), s. 374–383. [Wszystkie cytaty biblijne pochodzą z Biblii Tysiąclecia – tłumacz].

³⁸ Ben Witherington III, *Women in the Ministry of Jesus* (Cambridge University Press, 1984), s. 117.

³⁹ Vincent Taylor, *The Gospel According to St. Mark* (Macmillan, 1966), s. 290. Por. Barbara E. Reid, *Choosing the Better Part?* (The Liturgical Press, 1996), ss. 135–143, oraz Elaine J. Lawless, „The Issue of Blood”, w: Beverly Mayne Kienzle, Pamela J. Walker (red.), *Women Preachers and Prophets Through Two Millennia of Christianity* (University of California Press, 1998), ss. 1–18.

⁴⁰ Karl P. Dornfried, „Mary in the Gospel of Matthew”, w: Raymond E. Brown i in., *Mary in the New Testament* (Fortress Press, 1978), ss. 77–83.

⁴¹ Słowo *diakonoi* można tłumaczyć na różne sposoby. Willis używa konsekwentnie wyrazu „minister”, co może oznaczać „sługę”, tym niemniej w tym wypadku zdaje się sugerować rolę przywódczą, aktywną. Stąd ostateczny wybór „szafarza”. [Przypis tłumacza].

⁴² 1 Kor 12,8–30, Rz 12,6–8, Ef 4,11. Dokładnie rzecz omawia Wayne A. Meeks, *The First Urban Christians: The Social World of the Apostle Paul* (Yale University Press, 1983), s. 131–136.

⁴³ Tamże, ss. 134–139.

⁴⁴ Arlo J. Nau, *Peter in Matthew: Discipleship, Diplomacy, and Dispraise* (The Liturgical Press, 1992).

⁴⁵ Tekst, jako się rzekło, z Biblii Tysiąclecia, acz zmodyfikowany, polscy tłumacze nie ustrzegli się bowiem błędu, o którym za chwilę (prawdziwą płeć Junii zachowano na przykład w luterńskiej Biblii

Warszawskiej, tam jednak odmówiono jej godności apostołki). Należy dodać, że wśród tłumaczy katolickich rozwiązania analogiczne do luterńskiego wybrał o. Jakub Wujek S.I. [Przypis tłumacza].

⁴⁶ Joseph A. Fitzmyer, *Romans* (AB 33, 1993), ss. 737–738. Peter Lampe, „Andronicus” (ABD 1.248–49) i „Junias” (ABD 3.1127).

⁴⁷ Na przykład: 2 Kor 6,5, Flp 2,16. Elizabeth A. Castelli, „Paul on Women and Gender”, w: Ross Shepard Kraemer, Mary Rose D’Angelo (red.), *Women and Christian Origins* (Oxford University Press, 1999), s. 225.

⁴⁸ Nawiązując do praktyki Kościoła, dla którego pisał, Marek stwierdza, że Jezus wysyłał swych uczniów „po dwóch” (6,7). Według niektórych uczonych obyczaj ten miał precedens w kulturze hebrajskiej. Por. Joachim Jeremias, „Paarweise Sendung im Neuen Testament”, w: A.J.B. Higgins (red.), *New Testament Essays* (Manchester University Press, 1959), ss. 136–141.

⁴⁹ W sprawie „duetów” patrz: Margaret Y. MacDonald, „Reading Real Women Through the Undisputed Letters of Paul” w: Kraemer, D’Angelo, dz. cyt., ss. 204–207.

⁵⁰ Peter Lampe, „Prisca” (ABD 5.467–68) i „Aquila” (ABD 1.31920).

⁵¹ Raymond F. Collins, „Twelve” (ABD 6.670–71).

⁵² Tamże, s. 671.

⁵³ Meeks, dz. cyt., ss. 75–80.

⁵⁴ W sprawie Febe (Rz 16,1–2) por. Fitzmyer, dz. cyt., s. 731.

⁵⁵ Ben Witherington III, „Lydia” (ABD 4.422–23).

⁵⁶ Markus Barth, *Ephesians 4–6* (AB 34a, 1974), ss. 774–753.

⁵⁷ M. Eugene Boring, „Early Christian Prophecy” (ABD 5.495–502).

⁵⁸ Kathleen E. Corley bardzo dobrze pokazuje, w jaki sposób presja, aby dostosować się do obyczajowości świata hellenistycznego, odcisnęła swój ślad na tekście Ewangelii pisanych w tym samym okresie, co listy duszpasterskie (po roku 80): *Private Women, Public Meals: Social Conflict in the Synoptic Tradition* (Hendrickson Publishers, 1993).

⁵⁹ W autentycznych listach Pawłowych znajduje się jeden ślad późniejszej dyscypliny (*Haustafeln*) – słynne „kobiety mają na zgromadzeniach milczeć” z Pierwszego Listu do Koryntian (14,33–36). Ponieważ słowa te stanowią oczywistą sprzeczność z tym, co Apostoł mówi chwilę wcześniej, mianowicie: że kobiety powinny nakrywać głowę, gdy modlą się lub prorokują publicznie, wielu biblistów podejrzewa, że fragment ten jest w istocie późniejszym dodatkiem, mającym pogodzić teksty

Pawłowe z tradycją listów duszpasterskich. Jednak William E. Orr i James Arthur Walter (między innymi) twierdzą, że Paweł próbuje zaradzić jakiemuś problemowi typowemu dla wspólnoty korynckiej, być może związanym z brzydkim obyczajem załatwiania porachunków małżeńskich podczas nabożeństw. Por. Orr, Walther, *I Corinthians*, AB 32 (1976), ss. 311–313. A także: Ben Witherington III, *Women in the Earliest Churches* (Cambridge University Press, 1988), ss. 90–104.